

NUOGO KŪNO PROBLEMA XX A. 3-4 DEŠIMTMEČIŲ LIETUVOS DAILĖJE IR VISUOMENĖJE: OLGOS DUBENECKIENĖS-KALPOKIENĖS (1891-1967) ATVAIZDŲ ATVEJIS

Ieva Burbaitė

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

ieva.burbaitė@gmail.com

Straipsnyje analizuojami nuo 1919 m. Lietuvoje gyvenusios rusų dailininkės, Lietuvos baleto pradininkės Olgos Dubeneckienės-Kalpokiienės (1891–1967) atvaizdai fotografijose ir dailės kūrinuose. Tekste domimasi iki šiol nepakankamai nagrinėta nuogo modelio vaizdavimo tema XX a. 3–4 deš. Lietuvos dailėje ir fotografijoje. Problemos specifikai atskleisti pasirinktas Naujojoje dailės istorijoje išpopuliarėjęs atvejo tyrimo (*case study*) metodas. Metodinė nuostata analizuoti konkrečius pavyzdžius, pasitelkiant archyvinius vaizdinius ir tekstinius duomenis, taip pat amžininkų atsiminimus, leido plačiau pažvelgti į nuogo kūno vaizdavimo ir jo viešinimo visuomenėje klausimo ypatumus. Publikacijoje taikoma ir ikonografinė analizė bei recepcijos istorija. Dėkoju anoniminiams šio straipsnio recenzentams(-ėms) už naudingas pastabas ir komentarus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Olga Dubeneckienė-Kalpokiienė, Petras Kalpokas, aktas, fotografija, kūnas, portretas.

Tarpukario Lietuvoje Olga Dubeneckienė-Kalpokiienė (1891–1967)¹ buvo bene populiariausias modelis, kurios

atvaizdus savo darbuose įamžino ne tik jos sutuoktiniai architektas Vladimiras Dubeneckis (1888–1932) ir tapytojas Petras Kalpokas (1880–1945), bet ir kiti dailininkai, tarp jų Vladas Didžiokas (1889–1942), Barbora Didžionienė (1896–1976), Telesforas Kulakauskas (1907–1977). Prie artistės portretų grupės priskiriamos ir jos aktų nuotraukos, saugomos Lietuvos teatro, muzikos ir kino

¹ Pagrindiniai Olgos Dubeneckienės-Kalpokiienės biografijos ir kūrybos faktai yra suregistruoti menotyrininkų tekstuose, straipsnyje minimi tik šiam tyrimui svarbūs įvykiai ir datos. Plačiau žiūrėti: Jolita Mulevičiūtė, „Dubeneckienė-Kalpokiienė Olga“, in: *Lietuvos dailininkų žodynas: 1918–1944*, t. 3, p. 116–118; Raimonda Bitinaitė-Širvinskienė, „Dubeneckienė-Kalpokiienė Olga (Švedė)“, in: *Ten, kur viskas daug labiau. Lietuvos teatro dailės žodynas*, sudarytoja Raimonda Bitinaitė-Širvinskienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, 2013, p. 131–133; Ugnė

Gudelytė, „Pirmieji baleto žingsniai: Apie choreografę ir pedagogę Olgą Dubeneckienę-Kalpokiienę (1891–1967)“, in: *Krantai*, 2010, Nr. 4, p. 4–9.

1. Petras Kalpokas (?), *Olga Dubeneckienė-Kalpokiene Palangoje*, XX a. 3 deš., nuotrauka, LTMKM

Petras Kalpokas (?), *Olga Dubeneckienė-Kalpokiene in Palanga*, 1920s

2. Petras Kalpokas, *Nugaros studija*, XX a. 3 deš., fragmentas iš eskizų albumo, popierius, pieštukas, LTMKM

Petras Kalpokas, *Study of the back*, 1920s

muziejuje (toliau – LTMKM) bei Lietuvos literatūros ir meno archyve (toliau - LLMA). XX a. 3–4 deš. Baltijos pajūrio kopose įamžintos Dubeneckienės-Kalpokieneš niu (iš prancūzų k. *nu* – nuogas) fotografijos, tikėtina, užfiksuotos Kalpoko. Tokią prielaidą patvirtintų dailininkui priskirtini kone identiški modelio studijų eskizai bei pagal juos nutapyti paveikslai.

Apie Olgos Dubeneckienės-Kalpokieneš aktus 2002 m. yra užsiminusi menotyrininkė Giedrė Jankevičiūtė, Domicelės Tarabildienės (1912–1985) fotografijų parodą pristatančiame kataloge². 2012 m., minint Dubeneckienės-Kalpokieneš 120-ųjų metų sukaktį, LTMKM salėse surengtoje parodoje *Spalvos ir šokio paviliota* buvo eksponuoti keli kadrai iš Lietuvos pajūryje sukurto baletmeisterės aktų ciklo³. 2014 m. į šias fotografijas dėmesį atkreipė Viktorija Bruneizerytė⁴, išplėtojusi komentarus apie artistės fotoaktų atsiradimo sąsajas su sveikos gyvensenos ir modernaus šokio idėjomis, atkeliavusiomis iš vokiškosios kultūros⁵.

- 2 Giedrė Jankevičiūtė, „Domicelės Tarabildienės fotografijos ir fotografika“, in: *Nematyta ir nepažįstama Domicelė Tarabildienė: Fotografijos ir fotografika: Parodos katalogas*, sudarytoja Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Lietuvos dailininkų sąjunga, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2002, p. 16.
- 3 Giedrė Jankevičiūtė, „Verta legendos: Olga Švede-Dubeneckienė-Kalpokieneš“, in: *7 meno dienos*, 2012 07 13, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-10-01], http://archyvas.7md.lt/lt/2012-07-13/daile_2/verta_legendos_olga_svede_dubeneckiene_kalpokiene.html.
- 4 Viktorija Bruneizerytė, *Olgos Švede-Dubeneckienės-Kalpokieneš fotopalikimas: Moters savastis kultūriniam kontekste*: Baigiamasis darbas menotyros bakalauro laipsniui įgyti, VDA, Vilnius, 2014, p. 11–18.
- 5 Giedrė Jankevičiūtė, „Verta legendos: Olga Švede-Dubeneckienė-Kalpokieneš“.

3. Petras Kalpokas (?), *Olga Dubeneckienė-Kalpokiene Palangoje*, iki 1923, nuotrauka, LTMKM

Petras Kalpokas (?), *Olga Dubeneckienė-Kalpokiene in Palanga*, before 1923

4. Petras Kalpokas, *O. D. portretas (Žmonos portretas)*, apie 1923, drobė, aliejus, 94 x 85, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Petras Kalpokas, *Portrait of O. D. (Portrait of the Artist's Wife)*, ca. 1923

Šie aktai leidžia kalbėti apie modelio drąsą, ekscentriškumą ir modernios moters savivokos atvejį. Kokie dar motyvai galėjo paskatinti dailininkę apsinuoginti prieš fotoobjektyvą? Kaip į nuogą kūną reagavo 3–4 deš. Lietuvos visuomenė? Kodėl aktus kūrę profesionalūs tarpukario Lietuvos fotografai ir mėgėjai neskubėjo jų viešinti parodose, nepublikavo ir spaudoje? Tik peržengus XXI a. slenkstį dailininkių ir keliautojų fotoarchyvuose atrastos niu nuotraukos ėmė pildyti naują puslapį, skirtą akto fotografijos istorijai tarpukario Lietuvoje. Tiesa, be 2005 m. parengto Skirmanto Valiulio ir Stanislovo Žvirgždo straipsnio „Geismai ir grožis Lietuvos fotografijoje“⁶, taip ir neturime naujesnės studijos, apibendrinančios XX a. pirmos pusės akto fotografiją.

Kokios priežastys galėjo paskatinti tokio Dubeneckienės-Kalpokiene nuotraukų ciklo atsiradimą? Viena vertus, noras įsiamžinti nuogai galėjo būti labai pragmatiškas – atminčiai liksiantys jauno, sportiško kūno vaizdai. Antra vertus, šios nuotraukos galėtų būti susidomėjimo nudizmo judėjimo praktikomis tiesioginis įrodymas. Neatmestina faktas, kad pajūrio kopose menininkę galėjo fotografuoti šiltų jausmų modeliui neslėpęs tapytojas Kalpokas. Jis iki pažinties su Dubeneckiene propagavo atsiskyrišką gyvenimo būdą, vegetarizmą ir nudizmą, kurio principus perėmė gyvendamas Vokietijoje ir Šveicarijoje. 1908 m.

6 Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, „Geismai ir grožis Lietuvos fotografijoje“, in: *Fotografijos slėpiniai II*, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2006, p. 88–98.

5. Petras Kalpokas, *Bakchantė*, apie 1923, drobė, aliejus, 108,5 × 118, LDM

Petras Kalpokas, *Bacchante*, ca. 1923

dailininkas Antanas Žmuidzinaičius (1876–1966) Miunchene aplankęs Petrą Kalpoką namiškiams rašė, kad šis prieš porą metų „[m]etė visai gėręs ir rūkęs, išsižadėjo visų savo draugų, nustojo valgęs mėsą“, su tuometine drauge, vengrų kilmės poete Elisabetha Schwarz, turėjo mažą dirbtuvėlę ir kambarėlį „ir abudu nuogi – kad Dievuliau sergėk!“⁷. Kalpokas 1909 m. paliko Miuncheną ir nusipirkęs žemės sklypą Šveicarijos Solduno kaime ten savo rankomis pasistatė namelį, dirbo žemę, toliau propagavo alternatyvų gyvenimo būdą ir vegetarizmą (ten gyveno iki 1910-ųjų, po vėlesnių klajonių prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui grįžo ir išgyveno iki 1915 m.)⁸. Vos už pusantro kilometro nuo Solduno yra Askona, kur garsios *Monte Verità* (Tiesos kalno) pašlaitėje buvo įsikūrusi grįžimą į gamtą, dvasios ir kūno vienybę, vegetarizmą bei nudizmą

propagavusių žmonių kolonija⁹. Kalpokas, be abejo, žinojo apie tenyškščių žmonių gyvenimo būdą, nieko stebėtino, jeigu laisvo kūno idėjomis ir praktikomis jis dalijosi su savo simpatija. Dubeneckienė-Kalpokiene taip pat turėjo progų susidurti su nudistų praktikomis, pavyzdžiui, 1920–1921 m. gyvendama ir keliaudama po Vokietiją.

Į tarpukario Lietuvą susidomėjimo nuogu kūnu banga plūstelėjo iš Vokietijos kartu su leidiniais, populiariais natūralų gyvenimo būdą ir nudizmą. Judėjimo idėjos ir veikimas Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje bei Amerikoje aptarinėti lietuviškos spaudos puslapiuose¹⁰. Yra žinoma, kad 1918–1939 m. didžiuosiuose šalies miestuose, taip pat Palangoje ir Šventojoje veikė nudistų bendrijos¹¹. Prisimindamas tarpukario Kauną aistringas Lietuvos mylėtojas italas Giuseppe Salvatori stebėjosi, kad vasarą mieste nusidriekusio Nemuno paplūdimio dalis būdavo paskiriama „moterims be maudymosi kostiumo“¹². Apnuoginto kūno kulto madą liudijo ir bulvarinėje tarpukario spaudoje publikuotos nuogalių nuotraukos, piešiniai bei karikatūros. Nudzimo ir sveikos gyvensenos praktikos buvo įtraukusios ir nemažai žymių visuomenės veikėjų, tarp jų filosofą ir literatą Vydūną, vieną dailės klasikų – Petrą Rimšą, esperantininką, keliautoją ir žurnalistą Antaną Pošką, dirvožemininką profesorių Viktorą Ruokį.

Trečioji prielaida dėl Dubeneckienės-Kalpokiens motyvų apsinuoginti prieš fotokamerą, mano įsitikinimu, susijusi su profesiniais nuogo modelio studijų dalykais. Galbūt aktų pajūryje nuotraukos buvo paruošiamoji medžiaga paveikslams? Lietuvos dailės muziejuje (toliau – LDM) ir LTMKM saugomų Kalpoko eskizų ir piešinių archyvo analizė patvirtino šį

7 Vytautas Landsbergis, „Nuotrupa dailininko portreto restauratoriams“, in: *Kultūros barai*, 1987, Nr. 3, p. 62.
8 Laima Laučkaitė, „Mariana Veriovkina ir Petras Kalpokas: prailenkinimo vietas“, in: *Kultūrologija*, t. 11: *Kultūros savitumas ir universalumas*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 239.

9 *Ibid.*, p. 239–240.

10 J. Kintibutas, „Nuogybių kultas“, in: *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 29, p. 681; „Nuogųjų kultas“, in: *Diena*, 1932 07 24, p. 7.

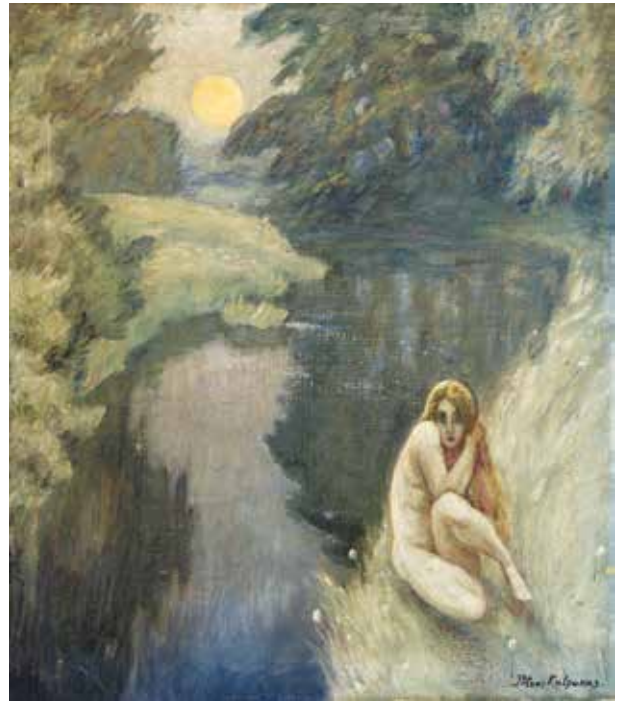
11 „Nudzimas“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. XVI, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009, p. 580.

12 Džuzepė Salvatoris, *Lietuva vakar ir šiandien*, iš italų k. vertė Rimantas Morkvėnas, Vilnius: Mintis, 1992, p. 114.

6. Petras Kalpokas, paveikslas *Undinė* eskizas, XX a. 3 deš., popierius, pieštukas, LTMKM

Petras Kalpokas, A sketch for the painting *The Mermaid*, 1920s

7. Petras Kalpokas, *Undinė*, apie 1926, drobė, aliejus, 69 × 60, LDM

Petras Kalpokas, *The Mermaid*, ca. 1926

teiginį. Nemaža dalis moterų aktų eskizų, kurie atrodytų užfiksuoti spontaniškai ir iš natūros, turi lengvai nustatomus pirmavaizdžius. Tai Dubeneckienės-Kalpokenės aktų nuotraukos [1, 2 il.].

Giedrė Jankevičiūtė 2012 m. visuomenei pristatydamą parodą *Spalvos ir šokio paviliota* pirmoji atkreipė dėmesį, kad veikiausiai Kalpoko fotoaparatu daryta akto nuotrauka galėjo tapti parengiamąja medžiaga jo nutapytam paveiksliui *O. D. portretas* (1923)¹³ [3, 4 il.]. Nuogą portretuojamosios kūną pridengęs plono audinio apdaru ir ištapęs paveikslu foną secesionų pamėgtais povo plunksnų motyvais, Kalpokas sukūrė aistra ir vitališkumu trykštantį savo mūzos atvaizdą.

O. D. portretas ir kitas pusnuogės Dubeneckienės-Kalpokenės atvaizdas *Bakchantė* [5 il.] buvo eksponuoti 1923 m. vasarį atidarytoje keturių dailininkų – Petro

13 Giedrė Jankevičiūtė, „Verta legendos: Olga Švede-Dubeneckienė-Kalpokenė“.

Kalpoko, Kajetono Skleriaus, Juozo Zikaro ir Petro Rimšos – kūrinių parodoje¹⁴. Ir ką gi tai reiškia? Jeigu vasario mėnesį pagal nuotrauką tapytas *O. D. portretas* jau kabojo parodinėje erdvėje, vadinasi, minėta fotografija buvo daryta bent jau 1922-ųjų vasarą. Taigi tenka pakoreguoti Dubeneckienės ir Kalpoko abipusio susižavėjimo datą ir nukelti ją bent jau į 1922-uosius. Nors, pasak Petro Kalpoko biografės Nijolės Tumėnienės, jiedu su Dubeneckio žmona susipažino apie 1923 metus¹⁵. Net jeigu ir ne pats dailininkas žvelgė per

14 K. Skleriaus-Šklerio, J. Zikaro, P. Rimšos ir P. Kalpoko kūrinių paroda, 1923 vas. 14 – kovo 10 d. Kaune: Parodos katalogas, L.M.K.D. Plastikos sekcija, Kaunas: „Varpo“ b-vės sp., 1923.

15 Šią pažinties datą paneigia ir rusų kilmės dailininkės Barbaros Didžiokienės prisiminimai. Pasak Didžiokienės, 1921 m. Kalpokas jau leisdavo laiką Dubeneckių kompanijoje; Barbora Didžiokienė, *Mažosios dailininkės prisiminimai II*, sudarytoja Ramutė Rachlevičiūtė, iš rusų k. vertė Ona Mickevičiūtė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 73; Nijolė Tumėnienė, *Petras Kalpokas*, Vilnius: Vaga, 1983, p. 10–11.

8. Petras Kalpokas (?), *Olga Dubeneckienė-Kalpokiene*, XX a. 3 deš., nuotrauka, LTMKM

Petras Kalpokas (?), *Olga Dubeneckienė-Kalpokiene*, 1920s

9. Petras Kalpokas *Amazonė*, ne vėliau kaip 1927, drobelė, aliejus, 125 x 147, LDM

Petras Kalpokas, *Amazon*, not later than 1927

fotoaparato objektyvą, faktas, kad Dubeneckienės-Kalpokiene portretą jis sukūrė pagal akto nuotrauką, liudija, jog iki 1923-ųjų jie jau buvo labai artimi.

Aplankęs keturių dailininkų parodą kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933) *Krašto balse* ir *Skaitymuose* neslėpė susižavėjimo pusnuogės artistės atvaizdais:

Kalpokas davė ir ką nauja. Ir ta naujiena – tikroji parodos atrakcija. Tai du neva portretu balerinos Dubeneckienės, ištikrųjų gi pašėlusios fantazijos kompozicijos dvasios – undinės ir girtos medeinės ar bakchantės, liejančios nebebaigtą gerti užboną. <...> Tuodu Kalpoko kūriniiu, sakychiau, sudaro mūsų dailėje epo[ch]ą. Jie lyg slenkstis į naują žanrą, kuris pats savaime puola tau, kad sektumei.¹⁶

Apsvaigusios bachantės atvaizdą kunigas siūlė vertinti nesiejant jo su pozuotojos asmenybe, tuomet „at-kris visi nesmagumai, sujungti su pažįstamu asmeniu, ir gausime aukštos vertės dailininko kūrybą“¹⁷.

Minėtą portretuojamosios fotografuotą pirmavaizdį Kalpokas dar sykį perkėlė į 1926 m. sukurtą drobę *Undinė*. Pavyko aptikti ir šio paveikslu eskizą, kuris iki šiol buvo priskiriamas prie Dubeneckienės-Kalpokiene darbų¹⁸ [6, 7 il.]. Perkeldamas Dubeneckienės

16 Vaižgantas, „Lietuvos meno Kūrėjų Draugijos Plastikos Sekcijos Meno Paroda“, in: *Krašto balsas*, 1923 02 18, p. 3.

17 Vaižgantas, „L.M.K.Dr. Plastikos Sekcijos Meno Paroda“, in: *Skaitymai*, 1923, kn. 22, p. 133.

18 Piešinių bloknatas buvo priskirtas O. Dubeneckienei-Kalpokienei. Vis dėlto eskizų ir piešinių analizė bei palyginimas su Kalpoko tapytais paveikslais leidžia atributuoti jį kaip P. Kalpoko eskizų albumą. LTMKM, Ad:13.115.

atvaizdą iš nuotraukos į eskizą ir vėliau į drobę, dailininkas visiškai pakeitė kraštovaizdį: saulėto pajūrio kopos paveiksle pakeistos mėnesienos apšviestu upės vingiu ir miškingais toliais. Dar kūrybinio kelio pradžioje Kalpokas buvo pamėgęs upelio motyvą, taigi savo mūžą įkurdino impresionistine maniera nutapytame krante. Vaizduojamoji figūra preciziškai tiksliai (sekant fotografija) nutapyta dešiniajame paveikslo kampe, tiesa, čia matome pakeistą vieną esminį portretuojamosios bruožą – šukuoseną. XX a. 3 deš. kartu su *garçonne* stiliumi madoje išpopuliarėjusį trumpų plaukų kirpimą, vadinamąjį „bubikopfą“, buvo pamėgusi ir Dubeneckienė-Kalpokienė. Trumpi, banguoti plaukai, kaip ir rankoje smilkstanti cigaretė, išskyrė ją iš minios, darė atpažįstamą. Tokios charakteringos detalės pakeitimas ilgomis geltonų plaukų sruogomis garantavo portretuojamosios anonimiškumą. O paveiklo pavadinimas aplinkiniams sufleravo paprastą sprendimą – pavaizduotąją vertinti tiesiog kaip mitologinį personažą. Vargu ar kas nors šiame paveiksle būtų atpažinęs Sankt Peterburgo artistę.

Prasminiu požiūriu priešingai anoniminei *Undinei* yra 1926–1933 (?) m. tapyti amazonių atvaizdai, sukurti Kalpokui žvilgčiojant į Baltijos kopose pozavusios Dubeneckienės-Kalpokienės akto nuotrauką(-as) [8 il.]. Aliejiniiais dažais ant drobės tapyta *Amazonė* įprastai dailėtyrininkų tekstuose datuojama 1933 m.¹⁹, vis dėlto išlikusi Kalpoko studijos nuotrauka liudija, kad šis paveikslas 1927 m. jau buvo nutapytas²⁰. Ar sutapimas, kad tik po Dubeneckio mirties (1932) paveikslas *Amazonė* buvo viešai parodytas 1933 m. surengtoje jubiliejinėje Lietuvos dailininkų draugijos parodoje²¹ [9 il.]? Galima spėti, jog vengdamas nepalankios visuomenės

10. Petras Kalpokas, *Amazonė*, 1926, popierius, akvarelė, 20 × 37, LDM

Petras Kalpokas, *Amazon*, 1926

11. Nežinomas fotografas, *Petras Kalpokas savo studijoje*, 1929, nuotrauka, LLMA

Unknown photographer, *Petras Kalpokas in his studio*, 1929

19 Nijolė Tumėnienė, *op. cit.*, p. 32, 136; *XX a. lietuvių dailės istorija, 1900–1940*, t. 1, atsakingoji redaktorė Ingrida Korsakaitė, Vilnius: Vaga, 1982, p. 147.

20 Nuotrauka su priedu „P. Kalpokas pozuoja sūnui R. Kalpokui, 1927“ publikuota Kazio Binkio redaguotame žurnale *Mūsų dienos*, 1927, Nr. 1, p. 9.

21 *Lietuvos dailininkų draugijos dailės parodos katalogas*, Kaunas, 1933.

12. Petras Kalpokas, *Eskizas. Moters aktas*, 1933 (?), drobė, aliejus, 89 × 98, LDM

Petras Kalpokas, *A sketch. Nude woman*, 1933 (?)

reakcijos dėl to, kad nutapė provokatyvų ir lengvai atpažįstamą Dubeneckio žmonos aktą *Amazonė*, Kalpokas keletą metų laikė šią drobę savo studijoje²².

Minėtą parodą recenzavęs *Dienos naujienų* apžvalgininkas užfiksavo ekspozicijos lankytojų reakcijas ir susidomėjimą:

[p]asirodo, kad pas mus neblogą pasisekimą turi ir „nudistinio“ žanro kūriniai. Didžiojo salėj kabo didelio formato <...> Petro Kalpoko darbo paveikslas „Amazonė“. Tame kūrinyje dailininkas vaizduoja sėdinčią su kardu rankoje ir saulėje įdegusią kaip Palangos „kumpelninkę“ sveiką ir stiprią amazonę. Ties ja stabtelėja daugiausiai žiūrovų.²³

22 Olga Dubeneckienė su Petru Kalpoku susituokė 1935 m. liepos 15 d., o ne 1932 m., kaip nurodoma Kalpoko monografijoje bei vėlesnėse abiejų menininkų kūrybos apžvalgose. Sutuoktųjų datą patvirtina Kalpoko ir Dubeneckienės-Kalpokiėnės santuokos liudijimo nuorašas; LLMA, f. 404, ap. 1, b. 79, l. 10.

23 A. Braziulis, „Aplink jubiliejinę meno parodą“, in: *Dienos naujienos*, 1933 04 21, p. 2.

Vytautas Bičiūnas, recenzuodamas parodą, *Amazonę* vadino „tapybiškai ryškia ir efektinga“²⁴. Tiesa, būta ir atviro pasipiktinimo šiuo paveikslu, *Lietuvos mokyklos* apžvalgininkas rašė, kad Kalpoko *Amazonė* – „ne kažin koki[a] ekspresyvi karžygė, bet gana šlykšti, nuoga moteris, sėdinti pliaže ir nupiešta ruda spalva“²⁵.

Tą pačią moters figūrą dailininkas pakartojo dar bent du kartus. LDM saugoma 1926 m. tapyta akvarelė *Amazonė* yra dar vieno Dubeneckienės-Kalpokiėnės akto fragmentas [10 il.]. 1929 m. fotografuotoje Kalpoko studijos nuotraukoje galima pamatyti, kaip atrodė visas piešinys²⁶ [11 il.]. Tikėtina, kad ši akvarelė buvo tapyta kaip paruošiamoji medžiaga drobei *Amazonė*. Sugretinus atvaizdus matyti, kad buvo pakoreguotas karės atributų išdėstymas ir antrasis planas: drobėje pavaizduotos raitos amazonės gentainės, ištapytas egzotiškas uolėtas krantas. Kone identiška Dubeneckienės-Kalpokiėnės figūros replika 1928 ar 1933 m. įamžinta ir kitoje Kalpoko drobėje. Paveiksle *Eskizas. Moters aktas* nebeliko karės atributų ir naratyvių antraplanių detalių. Blyškiame pastelinių spalvų fone realistiškai nutapytame Dubeneckienės-Kalpokiėnės akte Kalpokui pavyko perteikti jo mūzos asmenybės brandą ir vidinę jėgą [12 il.]. Realistišką tapybos manierą veikiausiai nulėmė paveikslas pirmavaizdis – 3 deš. daryta modelio nuotrauka. Tyrinėjant LDM ir LTMKM saugomus Kalpoko piešinius ir eskizus bei Dubeneckienės-Kalpokiėnės portretų nuotraukas pavyko aptikti ir daugiau pavyzdžių, patvirtinančių tapytojo praktišką piešti žiūrint į fotografijas.

Apie tai, kad dar 1904 m. Kalpokas sutiko pagal nuotrauką nutapyti Marijos Mašiotaitės-Urbšienės motinos gimtinę, memuaruose užsiminė pati istorikė²⁷. Viena

24 V.B. [Vytautas Bičiūnas], „1. Lietuvos dailininkų dr-jos paroda“, in: *Židinys*, 1933, t. 17, Nr. 4, p. 383–384.

25 J. Ž-kas, „Dailės Dr-jos Jubiliejinė paroda“, in: *Lietuvos mokykla*, 1933, Nr. 7, p. 190.

26 LLMA, f. 404, ap.1, b. 86, l. 3.

27 Marija Mašiotaitė-Urbšienė, *Prie žibalinės lempos: atsiminimai*, Kaunas: Spindulys, 1996, p. 135.

vertus, fotografijų, kuriose užfiksuotos trumpalaikės, charakteringas modelio pozos, veido išraiškos ir nuotaikos, panaudojimas varijuojant įamžintus motyvus drobėse nebuvo sensacingas Kalpoko kūrybos metodas. Tokią paveikslų kūrybos praktiką nuo XIX a. antros pusės taikė Vilniaus dailininkai Vincentas Leopoldas Slendzinskis, Edvardas Matas Römeris, menkesnio profesinio lygio produkciją teikę įvairių dirbtuvių meistrai bei pavieniai kūrėjai²⁸. Pasak menotyrininkės Jolitos Mulevičiūtės, tyrinėjusios XIX a. Vilniaus dailininkų portretinės kūrybos sąsajas su nuotraukomis, apskritai fotografija:

galutinai įsitvirtino kaip parankinė dailininko portretisto priemonė po to, kai 1854 metais prancūzas Disedėri užpatentavo ir daugiaobjektyviu aparatu pradėjo fotografuoti *carte de visite* formato portretus.²⁹

Antra vertus, faktas, kad Kalpokas dažnai tapė ne iš natūros, o pagal nuotraukas, iki šiol nebuvo užfiksuotas dailininko biografijoje. Išlikusios vaizdinės medžiagos tyrimai, Kalpoko eskizų, piešinių, paveikslų sugretinimas su modelio nuotraukomis leidžia teigti, kad iš pirmo žvilgsnio iš natūros pieštos moters figūros studijos bei šikcai, kaip ir prie Lietuvos dailės istorijos klasikos priskiriami Dubeneckienės-Kalpokienės portretai, neretai buvo atlikti pagal fotografijas. Kalpokas, paveiksluose vaizduojamajai suteikęs įvairių personažų bruožų bei atributų, išvengė tiesmuko moters akto atvaizdavimo, veikiausiai taip buvo daroma apgalvotai, nes XX a. 3–4 deš. netgi akademiniais tikslais sukurtų nuogo kūno vaizdų viešas rodymas sukeldavo prieštaringas tarpukario Kauno visuomenės reakcijas. Pavyzdžių toli ieškoti nereikia, užtenka prisiminti vadinamąjį „nuogybių skandalą“, kilusį 1925 m.

28 Jolita Mulevičiūtė, *Besotis žvilgsnis: Lietuvos dailė ir vizualioji kultūra 1865–1914*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 60–62.

29 *Ibid.*, p. 62–63.

dėl Kauno meno mokyklos auklėtinių parodoje eksponuotų studijinių aktų.

Tuomet viešą polemiką įžiebė prelado Adomo Dambrausko-Jakšto (1860–1938) tęstinis straipsnis „Meno ir pornografijos mokykla“ dienraštyje *Rytas*³⁰. Aplankęs Meno mokyklos auklėtinių parodą Jakštas piktinosi, kad minėtoje įstaigoje mokoma ne tik meno kūrybos, bet ir yra „diegiama atvira pornografija ir varomas dorų moterų ir pačių mokinių tvirkinimas“. Prelatas negailėjo kritikos tiek ir pozavusiems modeliams, tiek ir juos piešusiems dailininkams: „[t]ai yra morališkas moters išžaginimas, jos vertybės paminiamas po kojų ir drauge pačių vyrų, jos nuogumą bepiešiančių tvirkinimas. <...> nuogybės užmuša dailininką, nes jos yra dailės sifilis“. Meno mokyklos direktoriui Justinui Vienožinskiui teko įrodinėti, kad rengiant profesionalius dailininkus „nuogo kūno studija įvairiose pozose ir judesy yra neišvengiama“ ir kad ne kiekvienas nuogo kūno atvaizdas yra pornografija, tai priklauso ir nuo jį kuriančio asmens, ir nuo žiūrovo užmojų³¹. Dėstytojų bei auklėtinių garbę suskuboginti ir skulptorius Petras Rimša³². „Aušros“ gimnazijos direktoriui Mykolui Biržiškai prireikė atviru laišku spaudoje paneigti Jakšto įtarimus dėl gimnazisčių pozavimo aktams³³. Viešai išplieskęs ginčas dėl nuogybių Meno mokykloje po truputį tilo, tiesa, kaskart parodų salėje pamatęs apnuogintų kūnų vaizdus Jakštas vėl griebdavosi plunksnos³⁴.

Kodėl tarpukariu sukurti Lietuvos fotografų profesionalų ir mėgėjų aktai vis dėlto liko gulėti jų stalčiuose? Viena iš priežasčių galėtų būti baimė sulaukti

30 Adomas Jakštas, „Meno ir pornografijos mokykla“, in: *Rytas*, 1925 06 3, p. 3; 1925 06 14, p. 2–3, 1925 06 28, p. 2.

31 Justinas Vienožinskis, „Ko nori p. Jakštas?“, in: *Lietuvos žinios*, 1925 06 25, p. 5; 1925 05 28, p. 6.

32 Petras Rimša, „Lipk lauk iš svetimo vežimo“, in: *Lietuva*, 1925 07 27, p. 2–3.

33 Mykolas Biržiška, „Atviras laiškas A. Jakštui“, in: *Rytas*, 1925 06 18, p. 3.

34 Adomas Jakštas, „Latvijos nepriklausomųjų dailininkų Paveikslų paroda“, in: *Lietuvis*, 1927 02 14, p. 2, Idem, „Dėl nudengto kūno dailėje“, in: *Lietuvis*, 1927 03 21, p. 4, ir kt.

13. Vincas Uždaviny, *Akmuo Dzūkijoj* (vyro aktas), reprodukcija iš žurnalo *Foto mėgėjas*, 1933, Nr. 1
Vincas Uždaviny, *A stone in Dzūkija* (male nude), reproduction from *Foto mėgėjas* magazine, 1933, No. 1

14. Balys Buračas, *Moters aktas*, 1931–1932, nuotrauka, Vytauto Didžiojo karo muziejus, in: *Tarpukario veidai: Balys Buračas. Portretai*, Kaunas, Šviesa, 2006, p. 108
Balys Buračas, *Female nude*, 1931–1932

kritikos. Atsakymo tiesai iš dalies liudytų 1938 m. Kaune surengtos Tarptautinės fotomėgėjų parodos pavyzdys, kurioje pirmą kartą rodyti užsienio fotografų sukurti moterų aktai. Lietuvos fotomėgėjų draugijos iniciuotoje parodoje, veikusioje Kauno karininkų ramovėje, tarp 219 parodai atrinktų nuotraukų pateko 3 niu žanro fotografijos: dvi amerikiečio Formano Hannos (1882–1950) nuotraukos *Kanjonas* ir čeko Aloiso Zycho (1874–1943) *Aktas*³⁵. Pasak fotografijos istorikų, tąkart „reikalauta net uždaryti parodą ir uždrausti plaktinti katalogą“, kuriame buvo reprodukuota Hannos nuotrauka³⁶. Darbų atrankos ir premijavimo komisijoje dalyvavęs Antanas Giedraitis *XX amžiuje* buvo kategoriškas: „akį rėžia nuogų moterų atvaizdai <...>, būtų geistina, kad mūsų foto mėgėjai neužsikrėstų šita tema“³⁷. Priešingai pastarajam pasisakė *Naujosios Romuvos* apžvalgininkas, susižavėjęs Hannos fotografijose užfiksuotu „meniškai švelniu moters kūno lieknumu“. Šio autoriaus nuotraukas vadino atradimu žiūrovams, nepratusiems paveiksle ieškoti minties, o Zycho fotografijas – labai geromis ir vertomis ypatingo dėmesio³⁸. Ekspoziciją apžiūrėjęs Fotomėgėjų draugijos pirmininkas Steponas Kolupaila taip pat nebuvo kritiškas:

viena buvo šioje parodoje „naujiena“ – nuogybės nuotraukos. Mūsų mėgėjai ligi šiam laikui nesirodė su tos rūšies menu, kuris kartais patinka, kartais virsta šlykščia pornografija. Kelios (užsieniečių) nuotraukos su nuogos moteriškės figūra neišėjo iš padorumo ribų, bet meniškumu pasižymėjo tik amerikiečio <...> du „kanjonai“³⁹

35 *Sukaktuvinė ir tarptautinė foto mėgėjų paroda: Parodos katalogas*, Kaunas, 1938.

36 Skirmantas Valiulis, Stanislovas Žvirgždas, *op. cit.*, p. 94.

37 Antanas Giedraitis, „Tarptautinė foto paroda“, in: *XX amžius*, 1938 05 07, p. 5.

38 J. V-ka, „Tarptautinė foto paroda Kaune“, in: *Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 19, p. 451–452.

39 Steponas Kolupaila, „Pirmoji tarptautinė foto paroda Lietuvoje“, in: *Židinys*, 1938, Nr. 5–6, p. 753.

Kitas dalykas, be tarpukaryje rengtų fotografijos parodų, fotoaktų kūrėjai praktiškai neturėjo galimybės viešinti (net jeigu būtų norėję) šio žanro nuotraukų. Bulvarinėje ir kurortų mėgėjams skirtoje spaudoje, pavyzdžiui, žurnaluose *Aistros* ir *Palangos pliažas* publikuoti užsienio fotografų sukurti aktai, o rimtesnės periodikos leidėjai vengė nuogybių nuotraukų. Išimtimi galime laikyti keliautojo ir fotografijos mėgėjo Vinco Uždavinio (1902–1983) vyro akto nuotrauką, kuri 1930 m. buvo išspausdinta jo paties redaguojamo leidinio *Mūsų Vilnius* 23-iajame numeryje. 1933 m. tas pats vaizdas publikuotas ir pirmajame specializuotame fotografijai skirtame žurnale *Foto mėgėjas* [13 il.]. Neabejotina, žurnalo redaktoriaus Petro Babicko pasirinkimas spausdinti niu žanro nuotrauką premjeriniame numeryje liudija apie susidomėjimą menine akto fotografija. Įdomu, kad abiem atvejais nuotraukos pavadinime nebuvo jokių nuorodų į nuogą kūną, minėtas tik didžiulis Dzūkijos riedulys, ant kurio pozavo veidą ranka prisidengęs nuogalius. Uždavinys pradėjo fotografuoti apie 1929-uosius⁴⁰ ir jau pirmaisiais metais sukūrė keletą vyrų aktų pajūrio kopose, šios nuotraukos saugomos Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose.

Tarpukario Lietuvoje vieni pirmųjų meninės vertės turinčių aktų kūrėjai buvo arba dailininkai, arba etnografai ir keliautojai kaip Uždavinys. Prie pastarųjų dėtų priskirti ir etnografą bei spaudos bendradarbį Balį Buračą (1897–1972), kuris 1931–1932 m. buitiniuose interjeruose ir gamtoje fotografavo moterų aktus [14 il.], yra sukūręs ir autoaktų. Apie šias nuotraukas sužinota tik XXI a. pradžioje, peržiūrint Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomus Buračo negatyvus⁴¹. Sunku nepastebėti Lietuvos paežerėse ir paupiuose įamžintų moterų aktų panašumo su prancūzų fotografo Georges-Louis Arlaud (1869–1944) niu kompozicijomis iš 1920 m. Paryžiuje išleisto aplanko *Vingt Études de Nu*

*en Plein Air*⁴². 4 deš. pabaigoje moterų aktus fotografavo ir keliautojas Antanas Poška. Šios nuotraukos paviešintos tik 2003 m. Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje surengtoje ekspozicijoje *Iš Antano Poškos fotoalbumų*⁴³.

Niu žanro nuotraukų galima atrasti ir tarpukario Lietuvos dailininkų, pavyzdžiui, Domicelės Tarabildienės (1912–1985), Veronikos Šleivyčės (1906–1998), Gerardo Bagdonavičiaus (1901–1986) fotoarchyvuose. Pastarasis buvo vienas pirmųjų šiauliečių menininkų, fotografavusių aktus⁴⁴. Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomas ir dailininko autoaktas, sukurtas 3 ar 4 deš. [15 il.]. Bagdonavičius fotografavo save prieš veidrodį, modernistų taip pamėgtą atributą. Jis žaidė atvaizdo pakartojimo galimybe veidrodžio atspindyje ir dailininko žvilgsniu komponavo savo atvaizdus kadre. Apie tai, kad Šiauliuose gyvenęs dailininkas fotografavo aktus, yra užsiminęs ne vienas jo kūrybiniu palikimu susidomėjęs apžvalgininkas, tačiau konkretūs pavyzdžiai išsamiau netyrinėti. Pasitelkus Šleivyčės pavyzdį, kurios autoportretus tyrinėjo Agnė Narušytė⁴⁵, taip pat fotografuotus Tarabildienės autoaktus⁴⁶, galima teigti, kad pastangos įamžinti savo nuogą kūną atskleidžia šias kūrėjas kaip gana emancipuotas moteris, peržengusias kai kurias visuomenės normas ir nepaisiusias kuklios bei nuolankios moters stereotipui priskiriamų vertybių. Šių jaunosios kartos tarpukario dailininkų autoaktų nuotraukos paviešintos tik XXI a., o XX a. 4 deš. Kalpoko nutapytos nuogalės buvo eksponuojamos ir reprodukuojamos tarpukariu.

40 LMAVB RS, f. 183-19, l. 99.

41 Vidmantas Kiaušas, „Pažįstamas ir neatrastas Balys Buračas“, in: *Nemunas*, 2004, Nr. 27, p. 13; Skirmantas Valiulis, „Gyvenimas, ne mažiau įdomus negu mūsų“, in: *Tarpukario veidai: Balys Buračas. Portretai*, Kaunas: Šviesa, 2006, p. 9.

42 G. L. Arlaud, *Vingt Études de Nu en Plein Air*, Paris: Editions Horos, 1920.

43 *Iš Antano Poškos fotoalbumų. Fotografijų paroda: Katalogas*, Vilnius, 2003.

44 Jonas Nekrašius, „Gerardas Bagdonavičius ir fotografija“, in: *Šiaulių kraštas*, 2006 01 31, p. 7.

45 Agnė Narušytė, „Écriture féminine fotografijoje: Veronika Šleivyčė ir Violeta Bubelytė“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 62: *Moters savastis dailėje*, sudarytoja Ramutė Rachlevičiūtė, Vilnius, 2011, p. 81–103.

46 Laima Kreivyčė, „Modernios moters laikysena“, in: *Nematyta ir nepažįstama Domicelė Tarabildienė*, p. 30–32.

15. Gerardas Bagdonavičius, *Autoaktas*, XX a. 3–4 deš.,
neperforuotos negatyvų juostos kadras, Šiaulių „Aušros“
muziejus

Gerardas Bagdonavičius, *Self-nude*, 1920–30s

Dubeneckienė-Kalpokenė veikiausiai net nebijojo, kad bus atpažinta Kalpoko drobėse ir įvertinta kaip mūza bei įkvėpėja, kurios drąsa ir grožis paskatino dailininką imtis akto tapybos.

Vis dėlto norint nustatyti niu fotografijos paplitimo mastą tarpukario Lietuvoje, reikalingas išsamesnis Kauno ir Lietuvos provincijos fotografų bei fotografijos mėgėjų kūrybinio palikimo tyrimas. Tikėtina, kad gilesnės Bagdonavičiaus, Uždavinio ar kitų neaptartų autorių fotopalikimo studijos ateityje dar papildys žinias apie akto fotografiją XX a. pirmos pusės Lietuvoje.

IŠVADOS

Reziumuodama straipsnyje išdėstytas mintis, norėčiau priminti, kad buvo įvardytos trys priežastys, kodėl, mano manymu, galėjo atsirasti Dubeneckienės-Kalpokenės aktų ciklas, fotografuotas Lietuvos pajūryje. Pirmą – atminčiai liksiantys sportiško nuogo kūno vaizdai. Antra – tiesioginė susidomėjimo nudizmo praktikomis dokumentacija. Trečia – aktų fotografijos buvo kuriamos kaip paruošiamoji medžiaga Kalpoko dailės kūriniams. Žinoma, galima ir šių trijų veiksmų sintezė ar kiti neaptarti motyvai.

Dailininkės ir šokėjos aktų bei apnuogintų portretų sukūrimo analizė leido išryškinti anksčiau Lietuvos dailėtyroje neakcentuotą faktą apie fotografijos, kaip pagalbinės priemonės Kalpoko kūryboje, taikymą. Pagal aktų nuotraukas nutapytas modelis kai kuriais atvejais drobėje buvo aprenkiamas (*O. D. portretas*, apie 1923) arba pakeitus charakteringas išvaizdos detales portretuojamoji tapdavo nebeatpažįstama (*Undinė*, apie 1926). Tokiu būdu išvengta nepalankios parodų lankytojų reakcijos. Veikiausiai dėl tos pačios priežasties maždaug 6 metus viešai neeksponuotas ir aktas *Amazonė*, kuriame buvo lengvai atpažįstama Dubeneckio žmona.

Tarpukario visuomenės požiūriu į nuogą kūną apžvalga atskleidė, kad susižavėjimo iš dalies apnuogintais portretuojamosios atvaizdais neslėpė net kunigas Vaižgantas, alegorinių aktų eksponavimas taip pat nesukėlė priešiškių reakcijų. Tarptautinėje fotografijos parodoje (1938) Kaune rodytos užsieniečių niu fotografijos sulaukė kai kurių profesionalų susidomėjimo ir pagyrų spaudoje. Vis dėlto nepakanka argumentų tvirtinti, kad modernėjanti tarpukario Lietuvos visuomenė buvo pasiruošusi palankiai vertinti intymias, dažniausiai tik privačiai aplinkai skirtas aktų fotografijas, tai paliudytų faktas, kad straipsnyje minimų autorių fotoaktai paviešinti tik XXI amžiuje.

Gauta 2016 04 01

- Foto mėgėjas*, 1933, Nr. 1, p. 7.
Mūsų dienos, 1927, Nr. 1, p. 9.
Mūsų Vilnius, 1930, Nr. 23, p. 475.
M. Čilvinaitė, O. Dubeneckienės-Kalpokiėnės gyvenimo ir kūrybos apžvalga (pagal O. D.-K. atsiminimus), LLMA, f. 154, ap. 1, b. 28.
Vincas Uždavinsys, Dienoraščio užrašai, LMAVB RS, f. 183-19.
Petro Kalpoko ir Olgos Dubeneckienės-Kalpokiėnės santuokos liudijimo nuorašas, LLMA, f. 404, ap. 1, b. 79, l. 10.
Petro Kalpoko eskizų albumas, LTMKM, Ad:13.115.
- LITERATŪRA
- Arlaud G. L., *Vingt Études de Nu en Plein Air*, Paris: Editions Horos, 1920.
Didžiokienė Barbora, *Mažosios dailininkės prisiminimai II*, sudarytoja Ramutė Rachlevičiūtė, iš rusų k. vertė Ona Mickevičiūtė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015.
Biržiška Mykolas, „Atviras laiškas A. Jakštui“, in: *Rytas*, 1925 06 18, p. 3.
Braziulis A., „Aplink jubiliejinę meno parodą“, in: *Dienos naujienos*, 1933 04 21, p. 2.
Bruneizerytė Viktorija, *Olgos Švede-Dubeneckienės-Kalpokiėnės fotopalikimas: Moters savastis kultūriniam kontekste: Baigiamasis darbas menotyros bakalauro laipsniui įgyti*, VDA, Vilnius, 2014.
B. V. [Bičiūnas Vytautas], „1. Lietuvos dailininkų dr.-jos paroda“, in: *Židinys*, 1933, t. 17, Nr. 4, p. 383–384.
Giedraitis Antanas, „Tarpautinė foto paroda“, in: *XX amžius*, 1938 05 07, p. 5.
Gudelytė Ugnė, „Pirmieji baletų žingsniai: Apie choreografę ir pedagogę Olgą Dubeneckienę-Kalpokiėnę (1891–1967)“, in: *Krantai*, 2010, Nr. 4, p. 4–9.
Iš Antano Poškos fotoalbumų: Fotografijų paroda: Katalogas, Vilnius, 2003.
Jakštas Adomas, „Ar absoliučios nuogybės pateisinamos?“, in: *Rytas*, 1925 07 14; 1925 07 15, 16, p. 2.
Jakštas Adomas, „Atviras laiškas M. Biržiškai“, in: *Rytas*, 1925 06 18, p. 3.
Jakštas Adomas, „Dėl nudengto kūno dailėje“, in: *Lietuvis*, 1927 03 21, p. 4.
Jakštas Adomas, „Latvijojos nepriklausomųjų dailininkų Paviekslų paroda“, in: *Lietuvis*, 1927 02 14, p. 2.
Jakštas Adomas, „Meno ir pornografijos mokykla“, in: *Rytas*, 1925 06 13, p. 3; 1925 06 14, p. 2–3; 1925 06 16, p. 2.
Jakštas Adomas, „Naujas absoliučių nuogybių gynėjas“, in: *Lietuva*, 1925 08 17, p. 2.
Jankevičiūtė Giedrė, „Kaip šiandien būtų galima rašyti apie Petrą Rimšą“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 7, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2005, p. 231–239.
J. V-ka, „Tarpautinė foto paroda Kaune“, in: *Naujoji Romuva*, 1938, Nr. 19, p. 451–452.
J. Ž-kas, „Dailės Dr.-jos Jubiliejinė paroda“, in: *Lietuvos mokykla*, 1933, Nr. 7, p. 190–192.
Kiaušas Vidmantas, „Pažįstamas ir neatrastas Balys Buračas“, in: *Nemunas*, 2004, Nr. 27, p. 13.
Kintibutas J., „Nuogybių kultas“, in: *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 29, p. 681.
Kolupaila Steponas, „Pirmoji tarpautinė foto paroda Lietuvoje“, in: *Židinys*, 1938, Nr. 5–6, p. 752–754.
Landsbergis Vytautas, „Nuotrupa dailininko portreto restauratoriams“, in: *Kultūros barai*, 1987, Nr. 3, p. 61–62.
Laučkaitė Laima, „Mariana Veriovkina ir Petras Kalpokas: prasilenkimo vietos“, in: *Kultūrologija*, t. 11: *Kultūros savitumas ir universalumas*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 234–241.
Lietuvos dailininkų draugijos dailės parodos katalogas, Kaunas, 1933.
Lietuvos dailininkų žodynas: 1918–1944, t. 3, sudarytoja Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013.
Mašiutaitė-Urbšienė Marija, *Prie žibalinės lempos: atsiminimai*, Kaunas: Spindulys, 1996.
Mulevičiūtė Jolita, *Besotis žvilgsnis: Lietuvos dailė ir vizualioji kultūra 1865–1914*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.
Narušytė Agnė, „Écriture feminine fotografijoje: Veronika Šleivyte ir Violeta Bubelyte“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 62: *Moters savastis dailėje*, sudarytoja Ramutė Rachlevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 81–103.
Nekrašius Jonas, „Gerardas Bagdonavičius ir fotografija“, in: *Šiaulių kraštas*, 2006 01 31, p. 7.
Nematyta ir nepažįstama Domicelė Tarabildienė: Fotografijos ir fotografika: Parodos katalogas, sudarytoja Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Lietuvos dailininkų sąjunga, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2002.
„Nuogybių kultas“, in: *Diena*, 1932 07 24, p. 7.
K. Skleriaus-Šklerio, J. Zikaro, P. Rimšos ir P. Kalpoko kūrinių paroda, 1923 vas. 14 – kovo 10 d. Kaune: Parodos katalogas, L.M.K.D. Plastikos sekcija, Kaunas: „Varpo“ b-vės sp., 1923.
Rimša Petras, „Lipk lauk iš svetimo vežimo“, in: *Lietuva*, 1925 07 27, p. 2–3.
Salvatoris Džuzepė, *Lietuva vakar ir šiandien*, iš italų k. vertė Rimantas Morkvėnas, Vilnius: Mintis, 1992, p. 114.
Sukaktuvinė ir tarpautinė foto mėgėjų paroda: Parodos katalogas, Kaunas, 1938.
Tarpukario veidai: Balys Buračas. Portretai, teksto autorius ir recenzentas Skirmantas Valiulis, Kaunas: Šviesa, 2006.
Ten, kur viskas daug labiau. Lietuvos teatro dailės žodynas, sudarytoja Raimonda Bitinaitė-Širvinskienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, 2013.
Tumėnienė Nijolė, *Petras Kalpokas*, Vilnius: Vaga, 1983.
Vaizgant, „Lietuvos meno Kūrėjų Draugijos Plastikos Sekcijos Meno Paroda“, in: *Krašto balsas*, 1923 02-18, p. 3.

Vaižgantas, „L.M.K.Dr. Plastikos Sekcijos Meno Paroda“, in: *Skaitymai*, 1923, kn. 22, p. 129–135.
Valiulis Skirmantas, Žvirgždas Stanislovas, *Fotografijos slėpiniai II*, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2006.
Vienožinskis Justinas, „Ko nori p. Jakštas?“, in: *Lietuvos žinios*, 1925 06 25, p. 5; 1925 06 28, p. 6.
Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. XVI, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.
XX a. lietuvių dailės istorija, 1900–1940, t. 1, atsakingoji redaktorė Ingrida Korsakaitė, Vilnius: Vaga, 1982.

INTERNETINĖS PRIEIGOS

Jankevičiūtė Giedrė, „Verta legendos: Olga Švede-Dubeneckienė-Kalpokienė“, in: *7 meno dienos*, 2012 07 13, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-10-01], http://archyvas.7md.lt/lt/2012-07-13/daile_2/verta_legendos_olga_svede_dubeneckiene_kalpokiene.html.
Strikulis Donaldas, „Olga Dubeneckienė-Kalpokienė. Kaunietiškoji bohema“, in: *Literatūra ir menas*, 2012 06 01, [interaktyvus], [žiūrėta 2015-10-01], http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20120615101315/http://www.culture.lt/lmenas/?st_id=19817.

THE NAKED BODY IN ART AND SOCIETY OF LITHUANIA IN THE 1920S AND 1930S: IMAGES OF OLGA DUBENECKIENĖ- KALPOKIENĖ (1891–1967)

Ieva Burbaitė

SUMMARY

KEYWORDS: Olga Dubeneckienė-Kalpokienė, Petras Kalpokas, nude, photography, body, portrait.

Referring to the surviving photographs, artworks, reminiscences by contemporaries, and other written sources, the paper discusses the representation of the naked body in visual arts and its public reception in Lithuania in the 1920s and 1930s. Nude photographs of the Russian-born ballet dancer and painter Olga Dubeneckienė-Kalpokienė (1891–1967) become an impetus to discuss what might have been the reasons for a woman to undress in front of the camera and what meaning this

kind of act had. The paper analyses the general attitude towards the naked body made public, referring to the origins of the movement of nude aesthetics and naturism, and the spread of its ideas in interwar Lithuania.

The analysis of the history of creation of the artist and ballet dancer's nude photographs and portraits allowed to highlight the fact, which has not been previously emphasized in Lithuanian art history, that painter Petras Kalpokas (1880–1945) used photography as an aid in his works. The author of the paper presents new facts attesting to the close relationship between Dubeneckienė-Kalpokienė and Kalpokas, which began earlier than is asserted in traditional Lithuanian art history. This proof is important not only for the biographies of the above-mentioned artists, but also for that of Vladimiras Dubeneckis (1888–1932), as it may explain several dramatic moments in the famous architect's life. Moreover, Dubeneckienė-Kalpokienė and Kalpokas's wedding date is specified (1935). A sketchbook, which was thought to belong to Dubeneckienė-Kalpokienė, is newly attributed to Kalpokas.

Research of the public attitude towards the naked body in the interwar period has revealed that even the priest Juozas Tumas-Vaižgantas did not hide his fascination with partially naked portraits. Dubeneckienė-Kalpokienė's allegorical nude photographs received exclusive attention from exhibition visitors and reviewers. Even the nude photographs by foreign artists, displayed in an international photographic exhibition in Kaunas (1938), were acclaimed by some professionals. However, despite the fact that interwar society was becoming more modern, it was not ready to accept fellow-countrymen's nude photographs about which we learned only in the 21st century and which are still 'without a place' in the history of Lithuanian photography.